

Житие на светия наш отец Софроний, епископ Врачански

Основна истина в спасителното учение на нашата праотеческа вяра е, че светостта е най-високата степен на религиознонравствено съвършенство. Според св. апостол Павел светостта е нравствен идеал на християнството: „Тази е волята Божия: да бъдете осветени“ (1 Сол. 4:3). Призивът към святост звучи още от старозаветни времена: „Бъдете свети, защото Аз (Господ Бог ваш) съм свят“ (Лев. 11:44; 1 Петр. 1:16) – нещо, което Сам Спасителят Господ Иисус Христос потвърждава с думите: „Бъдете съвършени, както е съвършен и небесният ваш Отец“ (Мат. 5:48).

Но Божието изискване за святост е толкова възвишено и трудно достижимо, че вярващите имат нужда от доказателствата и вдъхновението на действителните примери на светостта, постигната в реалните условия на богодарувания ни земен живот. Тези свои чедра, които са постигнали святост, Православната църква благоговейно почита като светии (светци), т. е. човеци, които са угодили на Бога,

живели са според Неговото Слово и над всичко са поставяли любовта си към Спасителя Христа, съгласно апостолската изповед: „Кой ще ни отлъчи от любовта Божия: скръб ли, притеснение ли, или гонение, глад ли, или голотия, опасност ли, или меч?“ (Рим. 8:35). Именно тях дивният сред Своите светии Бог (срв. Пс. 67:36) е прославил по чудодееен начин, като промислително ги е въздигнал за възвишени образци на вяра и служение.

Наред с другите сестри православни църкви, тъй също и Българската православна църква в своя исторически друм на духовен живот, обществено служение и родолюбие е свише удостоена с образци на християнска святост. В това отношение църковната история свидетелства, че родните светии по силата и изявите на вярата си, по жертвеното си служение и преданост стоят наравно с общопочитаните вселенски светии. Българските светии са най-добрият цвят от духовната градина на нашия народ, негови най-достойни представители през многовековното ни национално битие. Пред Бога, Господаря на времената, те са наши топли ходатаи и молитвени застъпници. Господ, Повелителят на историческите съдбини, ги е прославил на земята не само заради самите тях, а и заради

нас, та ние, подражавайки на подвизите и добродетелите им, да се стремим към такава благодатна святост. Един от множеството знайни и незнайни праведни люде на българска християнска земя, слава и венец на родната ни Православна църква, е св. Софроний - епископ Врачански, многострадален в своето битие, знаменит по народополезните си трудове и ярък духовен светилник през недавнашното ни историческо минало.

Светското име на епископ Софроний било Стойко. Родил се Стойко през 1739 г. в някогашното, удостоено със султански привилегии село (сега град) Котел. Баща му Владислав се занимавал с джелепчийство (търговия на дребен рогат добитък в Османската империя). Много рано, на единадесетгодишна възраст, Стойко останал кръгъл сирак. Расъл в недоимък, а понеже бил болнав тръгнал късно на училище и успял да посещава килийното училище в Котел само две години. Благодарение на богато надарената си природа овладял гръцки език и за кратко време изучил черковните книги Октоих и Псалтир. Придуман от роднини, той се оженил едва 18-годишен. Този брак се оказал не особено щастлив. Гордостта на жена му била постоянно изпитание за неговия смирен характер. Още отрано го

споходили неволите и сиромашията, и за да изхрани своята съпруга и деца, той бил принуден да отиде по печалба извън родното си място.

Поради изявената му природна надареност, добросъвестност, трудолюбие и благочестие котленските първенци избрали Стойко за енорийски свещеник. На 1 септември 1762 г. той бил ръкоположен на 23-годишна възраст от Шуменския гръцки архиерей Гедеон. Богу било угодно неговите изпитания, несрети и беди да продължат и след приемането на свещеническото звание. Той бил най-грамотният между всички свещеници в Котел и се отличавал от тях във всяко отношение. Учил децата в училището, проповядвал в църква словото Божие, поучавал селяните навсякъде и при всякакви обстоятелства. Всичко това го направило прочут из цялата околност - както по учителски дарби и пастирски грижи, тъй и поради умениято да преписва български книги и с голямо изкуство да ги украсява и подвързва. Когато през януари 1765 г. атонският монах преп. Паисий Хилендарски дошъл в Котел със своята „История славяноболгарская“, поп Стойко я преписал с голямо усърдие. Нейното съдържание впечатлило дълбоко неговата щедро обдарена и бликаща от любов към поробеното ни

отечество натура. Този препис на Паисиевата история младият котленски свещеник и възторжен последовател на Атонския будител поставил „за вечно хранене“ в олтаря на църквата „Св. ап. Петър и Павел“ в Котел, като записал върху последната страница на този екземпляр следната страшна клетва: „...И кой я усвои или открадне да е афоресан и проклет от Господа Бога Саваота и от 12 апостоли, и от 318 отци, и от 4 евангелисти. И туч, и желязо, и камик да се ступи, той ни в веки.“ От това време поп Стойко изцяло се променил. Дълбоко в душата си той почувствал своето пожизнено призвание за предано народно служение като душепастир на поробения български народ. Воден от силно желание за поклонение пред православните светини в Атон, поп Стойко се отправил през 1774 г. към Св. Гора. Наред с това вероятно той целял да се види и благодатно да общува с преп. Паисий Хилендарски. Тук младият котленски свещеник престоял 6 месеца и успял да придобие ценни знания, които покъсно му били тъй полезни при неговото служение като проповедник, учител и преводач от гръцки на говорим български език. След завръщането си бил условен за учител в Котел, а Шуменският архиерей го назначил за иконом-епитроп (събирач на владичнина), от което

звание поп Стойко скоро се отказал. По това време възникнали разпри в Осман Пазар (Омуртаг), които засегнали котленци. Силистренският паша наложил на село Котел глоба от 5 хиляди гроша и като заложник задържал в Осман Пазар Стойко. Душевните терзания и унижения от една страна, както и смъртта на презвитерата му от друга, се отразили – по Божие допущение – зле върху телесното и душевно състояние на многострадалния котленски свещеник. Косите му опадали и той изпаднал в униние. Ето защо поради немощ прибягнал към народно лечение при баячки. За тази постъпка изповедникът му го лишил за три години от право да свещенодейства. Като изтекъл този срок, владиката аргосал поп Стойко за още три години, загдето синът му Иван дължал на владиката 84 гроша, без да имало с какво да се изплатят. Към това се прибавила и още една беда. През време на Руско-турската война (1787-1791) синът му продал 700 овце на двама частни купувачи. Началникът на стражарите бостанджи башията Сербезоглу Мехмет затворил всички и насмалко не набил на кол поп Стойко, който се отървал от тази присъда, като заплатил глоба от 1500 гроша. В такива непоносими унижения и страдания преминали годините през

периода 1785-1791 г. Поради това на следната година поп Стойко решил да премине към съседната Анхиалска (Поморийска) епархия. Тук Анхиалският гръцки епископ Иоаким Кизику го приел с радост и го назначил за енорийски свещеник в Карнобат с още 12 села (март 1792 – март 1793). Новият български духовник бил навсякъде посрещан с любов и почит, защото винаги проповядвал и ревностно извършвал богослуженията и требите. Но за нещастие дошъл ферман за назначаването на Сербезоглу за бостанджи башия в Карнобат. Последният, воден от затаена неприязън към българския свещеник, веднага го хванал и заплашил, че ще бъде набит на кол. Но и този път по Божия милост невинният страдалец се спасил чрез застъпничеството на майката на един обичан от местния феодал-султан човек. Скоро обаче го връхлетяла нова, още по-страшна беда. В село Шихлари (днешна Раклица) татарският султан Ахмет Герай харесал една българска девойка, която поп Стойко (без да знае за това) венчал за български момък в Карнобат. Разгневеният султан случайно срещнал поп Стойко по пътя на излизане от село Костен и го заплашил със смърт и едва не го обесил на една върба. С молби и обещания поп Стойко все пак успял да се изтръгне от ръцете на султана. След това

изпитание той свещенодействал още една година в Карабунар (днешно Грудово) и през 1794 г. се отправил за село Арбанаси в Търновския край, където междувременно децата му (дъщеря му Ана и синът му Иван със семейството си) се били вече преселили. Два месеца прекарал поп Стойко в Къпиновския манастир, където станал игумен.

По същото време в Търново бил дошъл болният Врачански епископ Серафим (1762-1793), който наскоро починал. Примерното държане и честите проповеди на говорим български език спечели ли на новия къпиновски игумен Софроний такова всеобщо уважение, че той бил единодушно избран за Врачански епископ от епископския съвет при Търновската митрополия начело с митрополит Матей и в състав: Ловчански епископ Антим, Шуменски Неофит, Червенски Кирил и бившият Ловчански епископ Неофит. При все че поп Стойко не бил грък, той се радвал на висока почит в Търновската митрополия и митрополит Матей се съгласил да го ръкоположи за епископ. Епископското наречение станало в църквата „Рождество Христово“ в Арбанаси, а хиротонията – в Търновската митрополитска църква „Св. ап. Петър и Павел“ на 17 септември 1794 г. Освен личните качества на новия епископ от

решаващо значение при избора му за Врачански архиерей била и липсата на кандидати-гърци за обеднялата и разорена Врачанска епархия. Ето защо не е за учудване, че само два месеца след преместването си в Арбанаси бившият котленски свещеник бил вече издигнат във висок архиерейски сан и на отговорно архипастирско служение, свързано обаче с нови голготски страдания.

След като престолял в Арбанаси три месеца до пристигането на патриаршеска грамота и султански указ от Цариград, въпреки лютата зима и големия студ новоизбраният Врачански епископ се отправил за престолния си град Враца, та да може да бъде там за Рождество Христово (1794 г.). „И като пойдох на Плевен – пише той в своето трогателно по съдържание и правдива искреност „Житие и страдания“ – почудиха ся християните како съм дерзнул да пойда в таковое време на Враца.“ И ето започват нови премеждия за великия български архиерей-страдалец: поверената му Врачанска епархия била опустошена, а жителите ѝ се били разбягали, тъй като по това време бушувала междуособна война между султана и самовластния видински паша Осман Пазвантоглу. През целия десетгодишен период на архипастирската дейност (1794-1803)

епископ Софроний работил неуморно, апостолски, и то в извънредно трудни условия поради пълното безвластие и анархия в различни краища на Османската империя. Той полагал големи усилия редовно да проповядва от църковния амвон на говорим български език, понякога дори гладувал и живял при постоянна угроза за живота си поради вилнеещите кърджалии и произвола на османската власт, бродейки от селище на селище. Така през ноември 1798 г. епископ Софроний в продължение на 24 дни се криел от турската и арнаутската войска в една пещера из околностите на Черепишкия манастир заедно с тамошните монаси, при което се и поболял. Затова към неговия многострадален живот могат да бъдат отнесени в пълна мяра думите на св. ап. Павел за съдбата на древните праведници и мъченици: „Изпитаха подигравки и бичове, а също окови и затвор..., скитаха се по пустини и планини, по пещери и земни пропасти“ (Евр. 11:36, 38).

Когато Осман Пазвантоглу изгонил Видинския митрополит Григорий, поставяйки вместо него влашкия игумен Калиник, епископ Софроний бил повикан през пролетта на 1800 г. във Видин, за да служи като архиерей, докато Калиник бъде хиротонисан за митрополит.

Новите задължения в този град задържали епископ Софроний в продължение на цели три години, през които той непрекъснато бил подлаган на позорни унижения и оскърбления. Избавлението от този тежък кръст дошло едва през 1803 г., когато Калиник бил възведен в митрополитско достойнство в Букурещ. Поради кърджалийските върлвания във Врачанската епархия епископ Софроний заминал за влашкия град Крайова и след двадесетдневен престой се отправил за Букурещ, където учели в Бейската княжеска академия внуците му Атанас и Стефан (последният по-късно станал известен като самоски княз Стефан Богориди, турски управител на Молдавия). Тук угровлахийският митрополит Доситей го приел с братска обич и го сближил с румънски боляри и лично с влашкия владетел, гръка Константин Ипсиланти. Благодарение на тяхното съдействие новодошлият български епископ получил от цариградския патриарх Калиник V позволение да бъде освободен от своята епархия, от която бил принуден да отсъства доста време и където българското население било напълно разорено. Епископ Софроний Врачански останал до края на страдалните си земни дни в Румъния, гдето и се представил блажено о Господе след двумесечно боледуване на 22 (или 23) септември

1813 г. Мястото на неговото погребение е неизвестно, но се предполага, че като игумен на румънския манастир „Маркуца“ той е бил погребан в манастира „Шербан Вода“, намиращ се на три километра от тогавашния град Букурещ.

Многообразна е дейността на епископ Софроний Врачански. Неговият образ трайно е вграден в националната ни история като образ на книжовник и просветител. Още като свещеник в Котел той преписвал дамаскини и часослови. Той пръв преписал „Историята“ на преп. Паисий Хилендарски. През 1802 г. епископ Софроний намирал утеха при тежките си преживявания във Видин в превеждането от гръцки на български език на басни, разкази и сентенции, както и в записване на афоризми. В периода между 1804 и 1805 г. съставил своята забележителна в литературно отношение и неповторимо трогателна по съдържание автобиография, онасловена от самия него като „Житие и страдания грешнаго Софрония“, съдържаща ценни исторически сведения и описания. През 1806 г. епископ Софроний съставил проповеднически сборник от разни поучения и проповеди, преведени от старобългарски и гръцки на новобългарски език. Този сборник, озаглавен „Кириакодромион,

сиречь Неделник“ бил отпечатан в Римник (Румъния) и до 1904 г. претърпял осем издания. Поради огромната си популярност и досега той е известен още и като „Софронието“. Това била първата печатна книга в новобългарската книжнина и тя изпълнила своето предназначение много повече, отколкото бил първоначалният замисъл на автора ѝ. Тук живият говорим народен език е превърнат от архиерея книжовник в средство за религиозно-нравствена просвета. С тая книга епископ Софроний просвещавал и вразумявал не само паството си от Врачанската епархия, но и целия български народ, насърчавал обичта му към родния език, към труда и традиционния християнски морал. Такава роля играят и другите нравоучителни произведения, излезли изпод вдъхновеното перо на светеца просветител: „Митология Синтипа Философа“, „Езопови басни и други баснословия“, „Философския мудрости“, „Гражданское позорище“ (1809). През 1802 г. е довършен големият сборник, озаглавен „Поучения и словосказания на праздников Господних“, като е съставен тъй също и вторият том от същия сборник. През 1805 г. са приключени „Изповедание на православната вяра“ и „Книга за трите религии – християнство, юдейство и

мохамеданство“. Тези, както и много други писмени творения на св. Софроний Врачански, са наситени с искреност и честност, дълбока вяра и родолюбие, патриотична мъжественост и възрожденски ентузиазъм. Всъщност вдъхновеният им автор е прекрасен пример за това как един лишен от системно образование, но природно надарен и жаден за знания кръгъл сирак при непоносими условия на живот е успял чрез усърдие и буден интерес към просвещението да стане със себежертвена вяра в Христа Спасителя истински душепастир на Православната ни църква и на поробения ни народ, да достигне до висотата на епископския престол, да се изяви като изтъкнат архиерей и да се удостои с ореола на богоугодник-светец! В Котел, Карнобат, Карабунар, Анхиало, Арбанаси, Търново, Видин, Враца и Черепиш, из цяла Врачанска епархия всяка неделя и всеки християнски празник по църкви и манастири кънтял сладкодумният глас на възрожденския ни Златоуст, възвестяващ на понятна българска реч евангелската благовест и нравствени поучения.

Нещо повече – наставникът и проповедникът епископ Софроний тъй също и на дело е прилагал възвишените принципи на евангелското учение за правдини, свобода и

равенство. Така през време на Руско-турската война от 1810-1812 г. той бил един от най-главните застъпници на българската кауза, като с Възванието си от 1810 г. възторжено призовал и отечески приканил българския народ към всемерно съдействие на руските войски. За това ценно съдействие авторитетният български епископ бил почетен по повеление и от руския император Александър I като именит представител на българския народ.

Бележитият български просветител и възродител епископ Софроний Врачански – този най-нов роден светител, който достойно беше провъзгласен за светец от Православната ни църква, остава навеки в анализите на църковната и гражданската история като образец на дълбока религиозност и жертвено родолюбие, на редки книжовни дарования и трудове, на докрай изпълнен дълг пред олтара на Църква и Родина. Цялостна църковна преценка за неговите многостранни заслуги към православната вяра и поробеното му паство е дадена от Българската православна църква във връзка с канонизацията му (Протокол № 23 на Св. Синод от 31 декември 1964 г.): „През цялата своя църковно-обществена дейност епископ Софроний се старал да насади и утвърди в съзнанието на българския народ здравите

начала на Православната вяра, която е „истинска, добра, права“, за да предпази българите от вероотстъпничество, за което турските власти си служели с всякакви средства. В своята устна проповед и писмени трудове той правилно разкрил и точно изложил основните истини на Православната вяра за Бога... Епископ Софроний бил изряден народен църковен пастир с високо съзнание за дълг и отговорност и бил готов душата си да положи, но достойно да изпълни своя дълг... Той е избран съсъд на Божията благодат. И със своята твърда вяра и безпределна любов към Бога и ближните, със своето високо благочестие и съвършени християнски добродетели, със своята всеотдайност и саможертва за благо на Църква и народ, с целия свой живот, подвизи и дело той се издигнал до светост.“

Ето такъв се възправя пред нас днес чрез своето житие сияйният светителски образ на св. Софроний, епископ Врачански, всегашен образец на строга и будна съвест, на непоколебима надежда в Бога, гореща любов към Църква и народ, живо чувство за дълг, борческа воля в името на доброто и жертвено родолюбие. Св. Софроний Врачански през промислително отреденото от Бога време на земния си живот бил в недавнашната ни родна

история истински ангел-покровител за поробеното българско православно паство. И това е така, затуй защото той в пълнота е изпълнил първата и най-голяма евангелска заповед за любов към ближния (Марк 12:31). Но светителят, който е удостоен от „Отца на светлините“ (Иак. 1: 17) да пребивава в лоното на небесния мир и да бъде образец за подражание сред православните си сънародници, и днес е молитвен ходатай за всички, които с достойни дела на вяра и родолюбие следват неговите святи възрожденски стъпки.

Архимандрит Инокентий

Текстът е по изданието „Богослужебно последование и житие на св. Софроний Врачански (1739-1813)“, Синодално издателство, С. 1983